

KATOLÍCKA UNIVERZITA
V RUŽOMBERKU
formujúca myseľ i srdce

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ingrid Emmerová

Kto vie nech učí

Vzdelávací materiál

II.

Projekt „Kto vie, nech učí“ sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Kód projektu: 312011AKK9

Kód výzvy: OPLZ-PO1/2019/DOP/1.3.1-01

EURÓPSKA ÚNIA
Európsky sociálny fond
Európsky fond
regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM
ĽUDSKÉ ZDROJE

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Katolícka univerzita v Ružomberku

Pedagogická fakulta

prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.

KTO VIE, NECH UČÍ

Vzdelávací materiál II.

Vzdelávací materiál je výstupom projektu „Kto vie, nech učí“

Operačný program: Ľudské zdroje

Spolufinancovaný fondom: Európsky sociálny fond

Prioritná os: Vzdelávanie

Kód výzvy: OPLZ-PO1/2019/DOP/1.3.1-01; 312011AKK9

Investičná priorita: Zlepšenie kvality, efektívnosti a prístupu k terciárnemu ekvivalentnému vzdelávaniu s cieľom zvýšiť počet študujúcich a úroveň vzdelania, najmä v prípade znevýhodnených skupín.

Špecifický cieľ: Zvýšiť kvalitu VŠ vzdelávania a rozvoj ľudských zdrojov v oblasti výskumu a vývoja s cieľom dosiahnuť prepojenie VŠ vzdelávania s potrebami trhu práce.

Hlavný cieľ: Účinnejšie prepojiť teoretické vzdelávanie na akademickej pôde a praktické vzdelávanie v cvičných školách a cvičných školských zariadeniach u študentov Pedagogickej (PF) a Filozofickej fakulty (FF) Katolíckej univerzity (KU) v Ružomberku a dosiahnuť tak skvalitnenie prípravy budúcich pedagógov a odborných pracovníkov.

Podaktivita č. 3: Tvorba podporných metodických a vzdelávacích materiálov

VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

2023

ISBN 978-80-561-1038-6

EURÓPSKA ÚNIA
Európsky sociálny fond
Európsky fond
regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM
ĽUDSKÉ ZDROJE

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

OBSAH

Úvod.....	3
Rizikové, resp. problémové správanie žiakov a nadaní žiaci	4
Postavenie školy v prevencii a personálne zabezpečenie prevencie.....	5
Formy a metódy prevencie v školách	10
Vekové osobitosti prevencie.....	13
Metodické zásady preventívnej práce so žiakmi	14
Aktivity na prevenciu so žiakmi druhého stupňa základnej školy	18
<i>Kto som a moja hodnota.....</i>	19
<i>Prehovárač a manipulátor.....</i>	20
<i>Reálny hrdina .....</i>	21
<i>Mýty a fakty.....</i>	22
<i>Dobré / zlé návyky a zdravé miesto pre život.....</i>	23
<i>Aseratívne ľudské práva verzus manipulačné mýty.....</i>	24
<i>Detské práva.....</i>	26
<i>Internet a slušné správanie .....</i>	27
<i>Nie všetko na internete je pravda .....</i>	28
<i>Bezpečná komunikácia na internete.....</i>	29
<i>Sila reklamy .....</i>	30
<i>Vplyv reklamy .....</i>	31
<i>Filmy v prevencii .....</i>	32
<i>Kde hľadať pomoc .....</i>	33
Literatúra	34

Úvod

V súčasnosti sa žiakov reálne dotýkajú závažné sociálne ohrozenia, ktoré možno na jednej strane chápať tak, že sa žiaci základných a stredných škôl dopúšťajú rizikového, problémového či deviantného správania, na strane druhej sú ich obeťou. Táto skutočnosť sa musí premietnuť aj do vysokoškolskej prípravy budúcich učiteľov a to najmä z preventívneho hľadiska. Predkladaný podporný metodický a vzdelávací materiál, ktorý je výstupom projektu „Kto vie, nech učí“, sa zameriava na oblasť prevencie rizikového, resp. problémového správania žiakov.

Problémové či rizikové správanie žiakov je rôznorodé a neustále sa mení. Okrem javov, ktoré sa roky u žiakov vyskytovali a vyskytujú (záškoláctvo, experimentovanie s drogami, páchanie trestných činov a i.), rozširujú sa nové trendy vo výskyte problémového správania žiakov ako napr. nárazové pitie s cieľom čo najrýchlejšie sa opit' (binge-drinking) a najmä nové riziká v súvislosti s IKT a online prostredím. Žiaci majú problém fungovať v skupine spolužiakov, nedokážu efektívne riešiť konflikty, majú problém spolupracovať.

Prevencia sa musí stať integrálnou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu. Je potrebné, aby ju realizovali všetci vyučujúci, je tiež nevyhnutné zahrnúť túto oblasť do vysokoškolskej prípravy budúcich učiteľov.

Podporný metodický a vzdelávací materiál môžu využívať vysokoškolskí študenti počas praxe, ale inšpiráciou môže byť aj pre pedagogických a odborných zamestnancov škôl.

Okrem teoretického a metodického vstupu do problematiky školskej prevencie tento materiál obsahuje aj popis aktivít na prevenciu so žiakmi druhého stupňa základnej školy. Aktivity smerujú do oblasti sebahodnotenia žiakov, ľudských práv, prevencie manipulácie a rizík virtuálneho priestoru. Dajú sa využiť pri rozvíjaní sociálnych zručností, asertívneho a prosociálneho správania žiakov, ďalej digitálnej gramotnosti s osobitným zreteľom na bezpečné využívanie informačno-komunikačných technológií. Cieľom je poskytnúť materiál pre realizátorov prevencie (vysokoškolského študenta na praxi alebo učiteľa), z ktorého by mohli čerpať pri zaraďovaní preventívnych aktivít do výchovno-vzdelávacieho procesu, tak špecifickej i nešpecifickej prevencie.

Ingrid Emmerová

Rizikové, resp. problémové správanie žiakov a nadaní žiaci

Učitelia sa často stretávajú s nevhodným správaním u svojich žiakov, podobne aj vysokoškolskí študenti na praxi v školách. Ide o široké spektrum nevhodného správania žiakov: od drobných prehreškov či neposlušnosť cez porušovanie školského poriadku až po závažné nežiadúce sociálne javy a sociálnopatologické javy, vrátane páchania trestných činov, čo je z hľadiska preventívneho pôsobenia i následného riešenia dôležité rozlišovať.

Pri žiakoch základných a stredných škôl ide o rôzne druhy nežiadúceho správania, ktoré ešte nemusí byť zaradované do skupiny porúch správania či sociálnopatologických javov. Z pohľadu pedagogických a odborných zamestnancov škôl je pre nevhodné, provokujúce, agresívne či nedisciplinované správanie žiakov adekvátne označenie **problémové správanie** žiakov. V oblasti školskej prevencie sa častejšie používa pojem **rizikové správanie**, čo sa prejavuje aj v strategických dokumentoch, metodických pokynoch a ďalších materiáloch.

Prvé problémy sa začínajú objavovať a prejavovať u žiakov čoraz nižších vekových kategórií. Typickými znakmi ich správania sú nedostatok empatie, zvýšená agresivita, nedostatočná sebakontrola, sebeckosť, nárast konzumu a vyžadovanie okamžitého plnenia prianí.

Rizikové resp. problémové správanie sa často prejavuje aj u **nadaných žiakov**.

Rozšírené sú problémy v oblasti sociálnych kontaktov. Na jednej strane ide o neochotu spolupracovať alebo na druhej strane snahu viesť a organizovať všetkých spolužiakov. Pre nadaných žiakov je typický perfekcionizmus, neochota prijať prehru, priznať si chybu. Ťažko zvládajú kritiku. Mávajú tiež problém s autoritou, podriaďovať sa a poslúchnuť príkazy.

Nevhodne sa môžu prejaviť aj počas výchovno-vzdelávacieho procesu. Sú netrpezliví, neznášajú rutinu a tréningovanie základných zručností. Kladú množstvo otázok, chcú sa zaoberať náročnými témami (napr. svetové problémy, otázky etiky a morálky). Učiteľov neraz prekvapí, že sú nepraktickí.

Ich dychtivosť a potreba neustálej simulácie môže spolužiakov obťažovať. Sú nezávislí, dôverujú iba sebe a odmietajú skupinovú prácu.

Zaradovaním preventívnych aktivít môže učiteľ alebo študent na praxi zlepšiť atmosféru i klímu triedy, vzťahy medzi spolužiakmi a celkovo kvalitu vyučovacieho procesu. Osobitne pri nadaných žiakoch platí nevyhnutnosť vzdelávať v nesúťažnej atmosfére a bez tlaku na úspech.

Postavenie školy v prevencii a personálne zabezpečenie prevencie

Škola, predovšetkým základná, má dôležitú úlohu, keďže ju navštevuje celá populácia vo veku od 6 rokov, okrem ojedinelých výnimiek. Škola je dominantným výchovným a socializačným činiteľom, zohráva nezastupiteľnú úlohu aj pri **prevencii**.

Školská socializácia má podľa Procházku (2019) množstvo špecifik, ktoré vychádzajú z rozmanitosti školských tried, z dlhodobého pôsobenia sociálnych vplyvov, z koncentrácie tohto pôsobenia do citlivého obdobia vývinu žiaka. Škola je sociálnym prostredím, kde sa stretávajú dva socializačné systémy, na ktoré sa musí žiak adaptovať. Naučiť sa, čo v jednom systéme, založenom na formálnom poriadku dospelých, znamená byť žiakom a zároveň v druhom systéme neformálneho poriadku, byť spolužiakom. Pokiaľ dochádza k vzájomnému neporozumeniu, tak vzniká medzi uvedenými socializačnými systémami napätie a medzi jeho aktérmi narastá silnejšia vrstva odporu. Tam, kde je odstup, nemáme šancu preniknúť do názorov, hodnôt a noriem žiakov a ciele prevencie sú plnené iba formálne a nedochádza ku zvnútorneniu pedagogického pôsobenia.

Pri realizovaní **efektívnej prevencie** zohráva najdôležitejšiu úlohu škola. Prevenčná činnosť musí byť systematická práca realizovaná počas celého školského roka. Je dôležité, aby sa v škole realizovali preventívne aktivity zamerané na oblasť vedomia a konania žiakov, čím by sa predchádzalo výskytu problémového správania u nich. Ako uvádza Škoviera (2020) prevencia by nemala byť manipuláciou, nátlakom, ale ponukou, ktorá si žiakov získa a tí následne urobia pozitívne korekcie vo svojom hodnotovom systéme i v správaní.

Súčasná situácia vyžaduje, aby sa tejto oblasti venovala intenzívna pozornosť najmä z preventívneho hľadiska. Je potrebné reagovať na nové trendy v oblasti rizikového a problémového správania. Účinná prevencia je nevyhnutná.

K zásadám efektívnej prevencie rizikového správania u detí a mládeže podľa Miovského, Skácelovej a Zapletalovej (2015) patrí:

- a) Komplexnosť a kombináciu viacerých stratégií pôsobiacich na určitú cieľovú skupinu. Prevenciu je nutné koncipovať ako súhrn viacerých faktorov a ako koordinovanú spoluprácu rôznych inštitúcií.
- b) Kontinuita pôsobenia a systematickosť plánovania.
- c) Cielenosť a adekvátnosť informácií i foriem pôsobenia vzhľadom k cieľovej populácii a jej vekovým a iným charakteristikám.
- d) Skorý začiatok preventívnych aktivít, ideálne už v predškolskom veku.
- e) Pozitívna orientácia primárnej prevencie a demonštrácia konkrétnych alternatív. Podpora zdravého životného štýlu, využívanie pozitívnych modelov a ponuka atraktívnych pozitívnych alternatív.

- f) Orientovať sa nie iba na úroveň informácií, ale predovšetkým na kvalitu postojov a zmenu správania. Cieľom prevencie je ovplyvniť práve správanie.
- g) Využitie „peer“ prvkov, dôraz na interakciu a aktívne zapojenie. Pre deti a dospelých sú rovesníci často autoritou s väčším vplyvom ako rodičia a učitelia.
- h) Denormalizácia – primárna prevencia má prispievať k vytvoreniu takej sociálnej klímy, ktorá nie je priaznivá k podpore a rozvoju rizikového správania. Normy a hodnoty zmeniť tak, aby rizikové správanie neprípadovalo ako žiaduce, ale ani ako neutrálna sociálna norma.
- i) Podpora protektívnych faktorov v spoločnosti.
- j) Nepoužívanie neúčinných prostriedkov. Ako neúčinné sa ukázalo jednoduché poskytovanie zdravotných či iných typov informácií o danom type rizikového správania. Neúčinné je zastrasovanie, zakazovanie, moralizovanie či preháňanie následkov a pod.

Podľa Procházku (2019) má efektívna prevencia nasledujúce atribúty:

- systémovosť;
- komplexnosť (či pôsobíme na všetky zložky utvárajúce postoje);
- dynamickosť (zmeniť preventívny plán na základe jeho vyhodnotenia je kľúčové);
- nepretržitnosť (prevencia nemôže byť iba kampaň, musí byť súčasťou trvalej kultúry školy);
- cyklickosť.

Personálne zabezpečenie prevencie v školách, čiže realizátori prevencie, zohrávajú dôležitú úlohu. Prevenciu môžu realizovať **pedagogickí i odborní zamestnanci škôl**.

Aktuálne zmeny v školskej legislatíve zavádzajú pojem **školský podporný tím**, ktorý môže riaditeľ školy vytvoriť na účely inkluzívneho vzdelávania. Členom školského podporného tímu je školský špeciálny pedagóg a všetci odborní zamestnanci príslušnej školy, členmi môžu byť aj iní pedagogickí zamestnanci. Ako uvádzajú Krnáčová a Križo (2021) školský podporný tím predstavuje spolupracujúcu skupinu ľudí zostavenú z odborných a pedagogických zamestnancov školy, ktorí sa aktívne podieľajú na tvorbe rešpektujúcej kultúry školy ako učiacej sa organizácie, je nutné koordinovať činnosť týchto odborníkov, aby sa zvýšil ich vplyv na budovanie pozitívnej klímy školy.

Do realizácie prevencie musia byť zapojení učitelia, vychovávateľa, odborní zamestnanci školy. Zainteresovaní by mali byť aj členovia vedenia školy. Možno súhlasiť s Lipnickou (2018), podľa ktorej pre komplexnosť v edukácii a starostlivosti o žiakov sú nevyhnutné rozmanité pracovné činnosti pedagogických a odborných zamestnancov v školách. Je potrebné vytvárať pracovné miesta týchto profesionálov podľa platných právnych noriem.

V kompetenčnom profile učiteľa prvého stupňa základnej školy, učiteľa druhého stupňa základnej školy i učiteľa strednej školy sa uvádza:

- mať základné praktické skúsenosti s rozpoznávaním sociálnopatologických prejavov správania sa žiakov,
- poznať riziká sociálnopatologických javov a možnosti primárnej prevencie a nápravy,
- rozpoznať sociálnopatologické prejavy správania sa žiakov,
- cielene zaraďuje aktivity primárnej prevencie sociálnopatologických javov do vyučovania,
- odhaľuje prejavy sociálnopatologického správania, aktívne spolupracuje so zákonnými zástupcami žiaka a odborníkmi (kolegami) na ich eliminácii,
- vyhodnocuje účinnosť intervencií (zásahov, riešení) pri eliminácii sociálnopatologických javov v spolupráci so zákonnými zástupcami žiaka.

V podmienkach našich škôl môže učiteľ najlepšie a najčastejšie pôsobiť na žiakov v rámci primárnej prevencie na triednických hodinách, na hodinách etickej výchovy a náboženstva, na hodinách prírodopisu a biológie, dejepisu, náuky o spoločnosti a na ďalších vyučovacích hodinách, kde to učebné osnovy tematicky umožňujú.

Štátne vzdelávacie programy v Slovenskej republike prostredníctvom vzdelávacích oblastí a prierezových tém preferujú vo výučbe medzipredmetový prístup, čiže kooperáciu v rámci jednotlivých učebných predmetov v danej vzdelávacej oblasti a tiež medzi rôznymi oblasťami. Medzi všeobecné ciele výchovy a vzdelávania patrí rozvíjať sociálne kompetencie a podporovať prosociálne správanie žiakov. Povinnou súčasťou obsahu vzdelávania sú prierezové témy. Preventívny rozmer nachádzame najmä v prierezových témach osobnostný a sociálny rozvoj, ochrana života a zdravia, dopravná výchova – výchova k bezpečnosti v cestnej premávke, mediálna výchova, multikultúrna výchova a i.

Z výchovného hľadiska je dôležitá funkcia **triedneho učiteľa**, ktorý zohráva významnú úlohu tak pri prevencii, ako aj riešení problémového či rizikového správania. Triedny učiteľ má množstvo povinností a plní rôzne funkcie či úlohy, napr. výchovnú, vzdelávaciú, riadiacu, organizačnú, koordinačnú a integračnú, aktivačnú, kontrolnú, diagnostickú a i. Triedny učiteľ má najlepší prehľad o správaní žiakov a ich rodinnom prostredí a tiež vhodné podmienky na preventívne pôsobenia na žiakov počas triednických hodín. Spolupracuje tiež s rodinami žiakov a inými pedagogickými a odbornými zamestnancami v škole. Triednická hodina je určená na priame výchovné pôsobenie triedneho učiteľa na osobnosť žiaka. Cieľom triednickej hodiny je aj riešenie výchovných a vzdelávacích problémov a aktivít v príslušnej triede, teda poskytuje priestor na preventívne aktivity.

Značný potenciál na realizovanie prevencie poskytujú aj **vychovávateľa** v školských kluboch detí, ktoré navštevuje veľa žiakov mladšieho školského veku.

Problematika rizikového a problémového správania žiakov, najmä prevencia v školskom prostredí, je akcentovaná vo viacerých slovenských i európskych dokumentoch, je

tiež obsahom slovenskej legislatívy. Zákon č. 415 z 20. októbra 2021, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony prináša **zmeny aj v oblasti prevencie rizikového a problémového správania žiakov**.

V tejto súvislosti vyberáme: upresňuje sa inkluzívne vzdelávanie, systém poradenstva a prevencie (pôvodne systém výchovného poradenstva a prevencie), systém poradenstva a prevencie tvoria zariadenia poradenstva a prevencie a v školách pedagogickí zamestnanci, školský podporný tím alebo odborní zamestnanci školy. Zariadeniami poradenstva a prevencie sú (zmena názvov): centrum poradenstva a prevencie, špecializované centrum poradenstva a prevencie. Odborná činnosť sa uskutočňuje v súlade s výkonovými a obsahovými štandardmi výchovného poradenstva prostredníctvom podporných úrovní (zavádza sa 5-stupňový model):

- činnosti **podpornej úrovne prvého stupňa** vykonáva pedagogický zamestnanec, odborný zamestnanec školy a školský podporný tím (zahŕňajú pedagogickú diagnostiku, pedagogickú intervenciu, výchovné poradenstvo, kariérové poradenstvo, rozvoj inkluzívneho vzdelávania, prevenciu),

- činnosti **podpornej úrovne druhého stupňa** vykonáva školský špeciálny pedagóg a odborný zamestnanec školy v spolupráci s centrom poradenstva a prevencie (zahŕňajú orientačnú diagnostiku, prevenciu, poradenstvo, intervenciu, krízovú intervenciu, reedukáciu, metodickú podporu a poradenstvo pedagogickým zamestnancom, odborným zamestnancom a zákonným zástupcom alebo zástupcom zariadenia),

- činnosti **podpornej úrovne tretieho stupňa** vykonáva odborný zamestnanec centra poradenstva a prevencie (zahŕňajú základnú, čiastkovú alebo komplexnú diagnostiku, poradenstvo, prevenciu, intervenciu, krízovú intervenciu, terapiu, rehabilitáciu a reedukáciu, metodickú činnosť a supervíznu činnosť pre školský podporný tím, pedagogických a odborných zamestnancov, zákonných zástupcov alebo zástupcov zariadenia),

- činnosti **podpornej úrovne štvrtého stupňa** vykonáva odborný zamestnanec centra poradenstva a prevencie, nadväzujú na činnosti podpornej úrovne tretieho stupňa a dopĺňajú komplexnú multidisciplinárnu starostlivosť v rámci centra poradenstva a prevencie (zahŕňajú špecializované odborné činnosti, poradenstvo, prevenciu, špecializovanú, komplexnú a diferenciálnu diagnostiku, terapiu, rehabilitáciu a reedukáciu, zabezpečovanie kompenzačných, reedukačných a špeciálnych edukačných pomôcok, metodickú činnosť a supervíznu činnosť pre školský podporný tím, pedagogických a odborných zamestnancov, zákonných zástupcov alebo zástupcov zariadenia),

- činnosti **podpornej úrovne piateho stupňa** vykonáva odborný zamestnanec špecializovaného centra poradenstva a prevencie (zahŕňa špecializované odborné činnosti,

poradenstvo, prevenciu, komplexnú diagnostiku a vysokošpecializovanú diferenciálnu diagnostiku, terapiu, rehabilitáciu, odborné činnosti vo vzťahu k deťom do piateho roku veku, zabezpečovanie kompenzačných, reedukačných a špeciálnych edukačných pomôcok, metodickú činnosť a supervíznu činnosť pre školský podporný tím, pedagogických a odborných zamestnancov, zákonných zástupcov alebo zástupcov zariadenia),

Centrum poradenstva a prevencie poskytuje činnosti podpornej úrovne tretieho a štvrtého stupňa deťom a žiakom najmä v oblasti osobnostného, vzdelávacieho a kariérového rozvoja, špecializované centrum poradenstva a prevencie poskytuje činnosti podpornej úrovne piateho stupňa najmä deťom a žiakom so zdravotným postihnutím.

Formy a metódy prevencie v školách

Škola plní mnohé funkcie a zároveň zohráva dôležitú úlohu v oblasti prevencie – primárnej i sekundárnej. Okrem špecifickej prevencie, zameranej na jednotlivé druhy problémového správania je v škole potrebné realizovať aj nešpecifickú prevenciu. Podľa Krausa (2014) by v prevencii mala zohrávať zásadnú úlohu nešpecifická prevencia, ktorá je stále podceňovaná. V rámci nej je potrebné u žiakov rozvíjať sociálne spôsobilosti, podporovať efektívne riešenie problémov a konfliktov, rozvíjať sociálnu komunikáciu, empatiu i asertívne správanie.

V školách sa prevencia môže realizovať rôznymi formami preventívneho pôsobenia. K neúčinnnej prevencii zaraďujeme zastrašovanie, citové apely, jednoduché predávanie informácií, jednorazové akcie, hromadné aktivity alebo premietanie filmov bez toho, aby nasledovala diskusia či rozhovor v malých skupinách. Neúčinné preventívne aktivity v školách nerealizovať. Nevhodné sú tiež besedy s abstinujúcim alkoholikom či toxikomantom.

Súčasná situácia akcentuje pri realizovaní prevencie v školskom prostredí na dva aspekty (Emmerová, 2019):

1. aby sa žiaci základných a stredných škôl nedopúšťali problémového správania, ktoré môže prerásť až do páchanie trestnej činnosti,
2. aby sa žiaci základných a stredných škôl nestali obeťou (napr. šikanovania, sexuálneho zneužívania, obchodovania s ľuďmi a ďalších trestných činov).

Kolektív Tichý, Kříž, Božík a Vojtová (2022) vypracovali *štandardy* pod názvom *Prevencia rizikového správania*. Ide o prvý takto koncipovaný materiál na Slovensku. Súčasťou sú obsahové štandardy pre prevenciu rizikového správania a to obsahové štandardy pre oblasť rozvoja životných zručností – sociálne zručnosti a zručnosti sebaovplyvňovania / sebaregulácie a obsahové štandardy pre prevenciu vybraných oblastí rizikového správania (prevenciu násilného správania, záškoláctva a predčasného ukončenia štúdia, radikalizácie a extrémizmu, závislosti od návykových látok, obchodovania s ľuďmi, problematického používania digitálnych technológií, sociálnych sietí a videohier, prevenciu v oblasti zdravého životného štýlu so zameraním na prevenciu porúch príjmu potravy a v oblasti duševného zdravia). Podľa procesných štandardov prevencie je preventívna činnosť realizovaná v školách a v školských zariadeniach rozdelená na preventívno-výchovnú činnosť a druhú oblasť tvoria preventívne programy (Tichý, Kříž, Božík, Vojtová, 2022):

Do oblasti preventívno-výchovnej činnosti patria odborné preventívne vzdelávacie aktivity zamerané na prevenciu rizikového správania, edukačných a tiež výchovných problémov, podporujú začlenenie žiakov do triednych kolektívov, prispievajú k vytváraniu pozitívnej triednej, ale aj celkovej školskej klímy, rozvíjajú sociálne kompetencie žiaka na

zvládanie záťažových situácií. Môžu mať formu besedy, zážitkovej aktivity atď. a poskytovať ju na úrovni univerzálnej, selektívnej alebo indikovanej prevencie. Časová realizácia je krátkodobejšia 1 až 3 stretnutia. Tieto aktivity sú realizované systematicky v súlade s plánom iných preventívnych aktivít.

Preventívne programy predstavujú dlhodobejšie činnosti s triednym kolektívom. Pozostávajú z jasnej štruktúry, súboru nadväzujúcich aktivít smerujúcich k dosiahnutiu stanovených hlavných aj čiastkových cieľov. Priebežne alebo po ukončení je vhodná evalvácia realizovaného programu vybranými evalvačnými nástrojmi.

Cieľom primárnej prevencie je vytvárať v školách podmienky pre zdravý telesný, psychický a sociálny vývin. Patria sem nové prístupy učiteľov k žiakom, ktoré kladú dôraz na otvorené a partnerské jednanie, nové efektívne formy spolupráce s rodičmi a i. Je vhodné realizovať preventívne programy zamerané na harmonizáciu vzťahov a zlepšenie klímy školy, konštruktívne riešenie konfliktov, zvládanie záťažových situácií, rozvoj sociálnych spôsobilostí a pod. Je dôležité realizovať rôzne kooperatívne aktivity.

V základných a stredných školách sa prevencia realizuje rôznymi formami preventívneho pôsobenia. Je vhodné zaradiť prevenciu sociálnopatologických javov do jednotlivých vyučovacích predmetov. Medzi všeobecné ciele výchovy a vzdelávania patrí rozvíjať sociálne kompetencie a podporovať prosociálne správanie žiakov. Povinnou súčasťou obsahu vzdelávania sú prierezové témy. Preventívny rozmer nachádzame najmä v prierezových témach osobnostný a sociálny rozvoj, ochrana života a zdravia, dopravná výchova – výchova k bezpečnosti v cestnej premávke, mediálna výchova, multikultúrna výchova a i. Možno súhlasiť s Hanuliakovou (2016), že školské prostredie poskytuje možnosti, ako pestovať odolnosť a húževnatosť žiaka. Pre deti a mládež, ktoré majú ochudobnené a stresujúce domáce prostredie, je školské prostredie veľmi dôležité a škola by im mala poskytnúť pocit úspešnosti, ktorý je dôležitý pre sebaúctu dieťaťa. Kompenzačná funkcia školského prostredia má význam pre každého žiaka, škola musí poskytnúť pocit patriť niekam, pocit úspechu a podporu sebaúcty. Jedlička a kol. (2004) vhodne upozorňujú, že pre maloletého či mladistvého, sociálne dezorientovaného a citovo deprivovaného z rodinného prostredia je často jedinou nádejou škola, predovšetkým osobnostne zrelý a odborne motivovaný učiteľ, motivovaný pomôcť svojím žiakom.

V rámci vyučovacieho procesu a výchovného pôsobenia na žiakov je nutné prepojenie kognitívnej, afektívnej a konatívnej zložky osobnosti u žiakov, čiže prepojenie preventívneho pôsobenia na: „Vedomosti – postoje – sociálne zručnosti“. To znamená, že učiteľ musí sprostredkovať objektívne vedomosti o sociálnopatologických javoch, napr. o drogách a dôsledkoch ich užívania, čo prispieva k zvyšovaniu právneho vedomia u žiakov, ale zároveň

musí svoje úsilie zameriavať aj na rozvíjanie negatívnych postojov k takýmto javom. Škola však musí vyzbrojiť tiež žiakov rozvíjaním sociálnych zručností zameraných na odmietanie rizikového či problémového správania, za predpokladu že budú žiaci k nemu motivovaní vonkajším prostredím.

Škola ako profesionálna inštitúcia musí v tomto smere upevňovať autoregulačný systém žiakov a ich zodpovednosť za vlastný život a správanie aj v podmienkach ohrozujúcich životných situácií či rizikových.

Najvhodnejšie sú preventívne **projekty či programy**. K účinnej a efektívnej primárnej prevencii patria kontinuálne a komplexné programy, interaktívne programy, predovšetkým programy pomáhajúce žiakom čeliť sociálnemu tlaku, zamerané na skvalitnenie komunikácie, nenásilné zvládanie konfliktov, odmietanie návykových látok, zvyšovanie zdravého sebedomia, zvládanie úzkosti a stresu. Podľa Sámelovej (2016) využívaním aktivizujúcich metód a najmä prostredníctvom sociálnych výcvikov je možné efektívne rozvíjať sociálne spôsobilosti žiakov. Podľa Vetešku (2015) by cieľom malo byť: podnecovať žiakov k tvorivému mysleniu, logickému uvažovaniu a k riešeniu problémov, viesť žiakov k všestrannej, účinnej a otvorenej komunikácii a rozvíjať u nich schopnosť spolupracovať a rešpektovať prácu a úspechy (vlastné i druhých).

Dulovics, Galková a Zošáková (2021) v súvislosti s prevenciou virtuálnych ohrození zdôrazňujú **rozvoj kritického myslenia**, ktoré je vhodným nástrojom predchádzania rizík spojených s virtuálnym prostredím. Štátny vzdelávací program má zakomponovaný medzi cieľovými požiadavkami rozvoj schopnosti kriticky myslieť, podobne Akčný plán riešenia šikanovania v školách a školských zariadeniach na roky 2022- 2023 zdôrazňuje spôsobilosť kritického myslenia.

Pri realizovaní prevencie je nutné klásť dôraz na jej systematickosť. Pravidelné realizovanie preventívnych aktivít je omnoho účinnejšie než uskutočnenie jednorazovej aktivity. Pozitívne možno hodnotiť iba niektoré **jednorazové preventívne aktivity**, ako sú exkurzie do koncentračného tábora, exkurzie do reedukačného centra a pod. Z jednorazových aktivít sa v školách realizujú besedy s odborníkmi a odborné prednášky. Prednášky síce nie sú efektívnou formou prevencie a u žiakov základných škôl ani vhodnou formou, ale ak sa spoja s diskusiou na daný problém, môžu byť doplnkom prevenčnej práce.

Vekové osobitosti prevencie

Pri realizovaní efektívnej prevencie rizikového či problémového správania je potrebné zohľadňovať množstvo faktorov, jedným z určujúcich je **vek adresáta prevencie**. Vek ovplyvňuje voľbu metód a foriem prevencie, ako aj skutočnosť, na ktoré riziká a druhy nevhodného a problémového správania je nutné sa v prevencii zameriavať (Emmerová, 2021). Čím nižší je vek, tým musí byť prevencia menej špecifická a viac sa musia preventívne aktivity zameriavať na zdravie. Vekom rastie význam racionálnej argumentácie, je vhodné dať priestor na diskusiu. Čím vyšší je vek žiakov, tým viac by sa mali aktívnejšie do preventívnych aktivít zapájať.

- Žiakov vo veku **6 až 12 rokov** je potrebné naučiť zručnostiam, ako vychádzať s rovesníkmi a ako sa zapojiť do skupiny. V tomto veku majú tendenciu premýšľať čiernobielo a podľa očakávania druhých, nechajú sa ľahko ovplyvniť partiou rovesníkov či kamarátov. Je potrebné pokračovať v zdôrazňovaní hodnoty zdravia. Poskytované informácie by mali konkrétne, vhodné je zrozumiteľne vysvetľovať.
- Vek **12 až 15 rokov** je veľmi náročný, nastupuje puberta. Toto obdobie sa spája s kritikou voči rodičom, učiteľom a autoritám. Prevencia sa musí zameriavať na rozvoj sociálnych zručností, vhodné sú interaktívne programy, ktoré pomáhajú čeliť sociálnemu tlaku. Je potrebné rozvíjať asertívne správanie, realizovať aktivity zamerané na skvalitnenie komunikácie, nenásilné zvládanie konfliktov a zvládanie stresu. Približne od 13 rokov sa mení spôsob myslenia a realizátor prevencie by mal byť skôr partnerom v oblasti poskytovania informácií. Dospelé osoby by mali poskytovať podporu pri problémoch.
- Vo veku **15 až 19 rokov** dochádza k telesnému a duševnému dozrievaniu. Objavuje sa schopnosť riešiť problémy, rozhodovať sa, abstraktne myslieť, spájať veci. Veľmi dôležitá je skupina rovesníkov či kamarátov. Dospelý by mal fungovať ako zdroj informácií, zároveň by mal mladého človeka povzbudzovať k samostatnosti a sebadôvere. Mladí ľudia v tomto veku sa neuspokoja iba s prijímaním informácií, chcú aktívne diskutovať. Je vhodné oboznámiť ich aj s možnosťami odbornej pomoci (najmä tzv. pomáhajúcich profesií).

Metodické zásady preventívnej práce so žiakmi

V rámci prevencie v škole sa najčastejšie pracuje so skupinou žiakov a to triedou. Základné charakteristiky skupinovej práce sú podľa Hermochovej (2005) cielené využívanie skupinovej dynamiky, zámerné modelovanie sociálnych vzťahov v skupine, intenzívne stimulovanie procesov sociálneho učenia, podporovanie prebiehajúceho procesu sociálneho učenia atmosférou psychologického bezpečia.

K najdôležitejším cieľom, ktoré možno stimuláciou sociálneho učenia v skupine dosiahnuť zaraďuje:

- Zvyšovanie schopnosti vnímať svoje vlastné city, myšlienky, nápady, fantázie, priania, obavy a potreby, ako aj zvýšenie pochopenia a porozumenia pre pocity a myšlienky ostatných.
- Zvýšenie zodpovednosti za vlastné správanie a konanie, čiže vnútorná pripravenosť prevziať zodpovednosť za svoje správanie. K tomu patrí aj uvedomenie si možnosti voľby, že môžem svoje správanie ovplyvniť a meniť.
- Odbúravanie nežiadúceho správania.
- Schopnosť primeraného vyjadrovania citov. Účastníci sa môžu presvedčiť, že vyjadrovanie pocitov má vysokú komunikačnú hodnotu.
- Uvedomenie si vlastnej motivácie. Cvičenia i hry a ich reflexia nás vedú k náhľadu, prečo sa správame tak ako sa správame, aké máme ciele, hodnoty a či ich nechceme prípadne zmeniť.
- Vedomé akceptovanie seba samého. Mnohí účastníci si v priebehu aktivity uvedomujú, že sa nedoceňujú, naučia sa vidieť aj svoje kladné stránky.
- Akceptovanie druhých. V priebehu aktivít si účastníci uvedomia, že je úplne prirodzené, že ľudia majú na veci rôzne názory, inak reagujú citovo a majú rozmanité životné štýly. V rôznorodosti sa naučia vidieť pozitívum, určité obohatenia. Akceptovanie druhých zároveň znamená, že im ponecháme slobodu byť sám sebou.
- Schopnosť recipročného správania. Jedinec má zodpovednosť za svoju autonómiu, ale zároveň si uvedomuje, že sa môže ďalej rozvíjať iba v kontakte s ľuďmi. Človek môže byť sám sebou a zároveň nestrácať kontakt s ľuďmi.
- Schopnosť byť otvorený. Trénuje sa otvorená komunikácia, podporuje vzájomná dôvera a autenticnosť. V každej skupine je treba citlivo poznávať hĺbku spätnej väzby, aby bola primeraná danej situácii – prílišná otvorenosť môže byť na škodu práve tak ako uzavretosť.

Spolužiaci sa poznajú, nie sú potrebné hry a aktivity na zoznamovanie. Realizátorom prevencie môže byť zamestnanec školy, ktorého žiaci poznajú, ale aj človek, ktorého žiaci nepoznajú (napr. odborník z poradenského zariadenia, vysokoškolský študent na praxi, policajt - preventista a pod.). V takomto prípade sú vhodné na začiatok aktivity na zoznámenie a najmä dohoda o pravidlách (napr. právo na vlastný názor, tichý režim na mobiloch, nevynášať z triedy

osobné informácie, sankcie za porušenie pravidiel, pravidlo stop – právo nezúčastňovať sa na niektorej aktivite alebo nevyjadrovať sa k nejakej téme).

Pravidlá by mali podľa Liberčanovej (2020) spĺňať nasledujúce kritériá: rešpekt (základom je úcta k druhému), akceptovateľnosť (zainteresovaní vnímajú pravidlá ako vlastné), špecifickosť (konkrétnosť, jednoznačnosť, neumožňujú nesprávny výklad), uskutočniteľnosť (dajú sa dodržiavať a kontrolovať), vzájomnosť (určené žiakom aj učiteľom).

K hlavným zásadám, ktoré ovplyvňujú skupinovú formu práce prostredníctvom spoločne dohodnutých noriem patria podľa Rosovej (2018):

- Rozhoduj sám o tom, čo chceš povedať, hľadaj spôsob, ako povedať veci, ktoré sa nemusia ostatným členom skupiny páčiť.
- Preruš diskusiu, ak sa jej z nejakého dôvodu nemôžeš zúčastniť.
- Keď to považuje za vhodné, stopni aktivitu a zorientuj sa v tom, čomu nerozumieš.
- Hovoriť môže iba jeden.
- Hovor za seba. Oddeľuj názory iných od vlastných názorov.
- Dávaj spätné informácie, hovor o tom, ako na teba pôsobí správanie iných členov. Nehodnot, hovor o svojich pocitoch.
- Informácie a zážitky, ktoré v priebehu skupinovej práce získaš, sa mimo skupiny nedávajú.
- Experimentuj sám so sebou. Polož si otázku, či spôsob, ktorým konáš, je spôsobom, ktorým chceš konať. Ak tomu tak nie je, prekonaj strach z negatívnych pocitov, s ktorými je zmena spojená.
- K lepšiemu pochopeniu momentálnych pocitov je treba naučiť sa sledovať telesné stavy, ktoré určité situácie sprevádzajú.

Pri plánovaní preventívnych aktivít je vhodné zaradiť jednotlivé aktivity tak, aby tematicky logicky nadväzovali. Efektívne je striedanie rôznych typov aktivít – aktivity alebo hry na upokojenie, aktivizačné, využitie individuálnej práce a následná skupinová práca, napr. diskusia. V zhode s Hupkovou a Kuchárovou (2006) konštatujeme, že skupinová práca nielenže rozvíja sociálne a komunikačné zručnosti, ale zároveň aktivizuje účastníkov, vedie ich k premýšľaniu, výmene názorov a skúseností, nejde len o pasívne prijímanie informácií. Osvedčuje sa kombinácia aktivít a hier s využitím individuálnej práce a následnej skupinovej diskusie, práce vo dvojiciach alebo trojiciach či v celej skupine / triede. Poskytuje sa tak priestor na rôzne formy práce, zjednocuje sa ich zábavný a vzdelávací charakter.

Pri aplikovaní preventívnych aktivít je potrebné vychádzať z potrieb účastníkov skupiny, nezabúdať na podporu osobného rastu a vývin jedinca. Rosová (2018) v tejto súvislosti odporúča:

- Pripraviť si úvodnú inštrukciu, formu jej prezentácie. Inštrukcia musí byť jasná a zrozumiteľná pre všetkých prítomných.
- Ak niektorá aktivita vyvolajú už vopred neochotu k účasti, treba túto skutočnosť akceptovať. Je vhodné pripraviť si náhradnú alternatívu.
- Pri aktivitách, kde žiaci prezentujú svoje dielo (napr. výtvarných či hudobných), je nevhodné hodnotiť kvalitu či úroveň prejavu. Je potrebné zamerať sa na obsah ktorý chcel autor ostatným členom skupiny tlmočiť, pocity a proces tvorby.
- Z hľadiska podporovania efektívneho procesu sociálneho učenia je potrebné nevynechať rozhovory po ukončení aktivity. Umožňujú vyjadriť a vyjasniť komunikačné nedorozumenia, pochopiť spätné väzby, dozvedieť sa o sebe a iných dôležité informácie.
- Aktivity náročnejšie na emocionálne prežívanie, kde hrozí nebezpečenstvo zosmiešňovania či sociálneho odmietnutia je vhodné zaradiť až vtedy, keď sú vzťahy stabilizované a je vytvorený základný pocit bezpečia a dôvery.
- Dbáť na čas, keďže efektívne sú aktivity (hry, cvičenia, techniky), ktoré sú ukončené včas, čím nestrácajú dynamiku a aktívny náboj.
- Je nutné pozorne sledovať atmosféru skupiny, zareagovať flexibilne k prípadným zmenám v závislosti od potrieb členov skupiny. Ak vznikne problém, treba sa mu v skupine venovať a plánované aktivity posunúť.

Konflikty sú prirodzenou súčasťou ľudského života, vyskytujú sa aj v školskom prostredí (medzi žiakmi, žiakmi a učiteľmi, učiteľmi a rodičmi žiakov, i medzi zamestnancami školy). Konflikty môžu mať aj pozitívne stránky, napr. vyjasnia sa postoje, zvýši sa zaangažovanosť dokonca môžu zvýšiť výkon. Ak sa konflikty riešia, môžu spôsobiť konštruktívne zmeny. Je nutné naučiť žiakov správne riešiť konflikty, asertívne a najmä neagresívne, naučiť žiakov spolupracovať.

Každú triedu tvoria žiaci, vždy ide o rôznorodú skupinu žiakov a každá trieda má tak svoje špecifiká. Prirodzenou a dôležitou súčasťou každej skupiny, aj školskej triedy, je tenzia – napätie. Podľa Oravcovej (2004) je tenzia vyvolaná nespokojnosťou členov skupiny, ktorá môže súvisieť s nejasne definovanými cieľmi, nestotožnením sa členov s úlohou, prežívaním neadekvátnosti vzájomných vzťahov, neprijatím štýlu vedenia a pod. Tenzia vzniká v triede aj vďaka rivalite podskupín, čo je v poriadku, ak ide o rivalitu v učení a dosahovaní výsledkov. Nebezpečné a nežiadúce je, ak ide o súťaž v odpore voči učiteľovi alebo o súťaž s prvkami hostilného správania voči konkurenčným podskupinám. Existuje optimálna hladina tenzie, ktorá vedie k zvýšeniu produktivity a akcijschopnosti triedy. Aplikovaním úloh vyžadujúcich spoluprácu môže učiteľ podporovať kohéziu skupiny, ktorá je nevyhnutná pre pokojnú prácu v triede.

Pri riešení konfliktov je efektívne využiť mediáciu. Pod mediáciou sa rozumie mimosúdne riešenie konfliktu za účasti tretej osoby. Mediácia má široké možnosti uplatnenia, je dobrovoľná a umožňuje dôstojné vyriešenie konfliktu, obnoviť vzťahy a efektívnu pracovnú spoluprácu. Mediácia skvalitní komunikáciu na vertikálnej i horizontálnej úrovni. Pri riešení konfliktov medzi žiakmi je vhodné využiť tzv. rovesnícku mediáciu. Rovesnícka mediácia podľa Bieleszovej (2013) predstavuje riešenie sporov a konfliktov medzi žiakmi formou zmierenia prostredníctvom rovesníckych mediátorov. Proces vytvárania dohôd na základe kompromisov a konsenzu so zohľadnením veku pre vyriešenie sporu je zásadný. Rovesnícka mediácia napomáha pestovať schopnosti žiakov riešiť spory primeraným spôsobom. Ak sa nevhodné správanie (napr. výrazné konflikty, agresívne správanie) a pod., nepodchytí včas, môže sa stať správaním, ktoré prijme väčšina žiakov a prerásť do závažnejších foriem šikanovania či páchania trestnej činnosti. Pravidlá a ich dodržiavanie sú základom disciplíny v škole, spolupodieľajú sa na pozitívnej klíme a stávajú sa efektívnym faktorom prevencie problémového či rizikového správania sa žiakov.

Realizátorom prevencie (študentom na praxi, pedagogickým i odborným zamestnancom škôl a pod.) môžu pomôcť odborne vypracované a publikované metodické príručky. Pozitívne možno tiež hodnotiť, že na internete sú prístupné aktuálne informácie i kvalitné metodické materiály (napr. metodické príručky pre učiteľov, pracovné zošity pre žiakov, filmy a videa a pod.), ktoré môžu využívať (sú to napr. www.zopovedne.sk, www.nehejtuj.sk, www.jedensvet.sk, www.e-bezpeci.cz, www.e-nebezpeci.cz, www.kybersikanovanie.sk).

Inšpiratívne sú aj mnohé publikácie, ktoré prezentujú metodiky aktivít, hier, modelových situácií a pod., z ktorých vyberáme:

HUPKOVÁ, I. – KUCHAROVÁ, B.: *Prevencia v praxi 1 a 2. Námety hier a aktivít v prevencii závislosti*. Bratislava: 2006 a 2007.

MICHALICOVÁ, K. – VICEN, L. – PUTALOVÁ, L. – CÁROVÁ, T.: *Metodické materiály pre učiteľky a učiteľov k dokumentárnym filmom*. Bratislava: 2021.

NIKLOVÁ, M. – STEHLÍKOVÁ, J.: *Podpora osobnostného a sociálneho rozvoja žiakov 6. ročníka základných škôl*. Banská Bystrica: 2018.

NIKLOVÁ, M. – STEHLÍKOVÁ, J.: *Prosociálny rozvoj žiakov v predmete etická výchova. Multimediálny didaktický materiál pre učiteľov základnej školy*. Banská Bystrica: 2017.

PIKE, G. – SELBY, D.: *Cvičení a hry pro globální výchovu 1 a 2*. Praha: 2009.

SMATANA, J. a kol.: *(Ne)bezpečne v sieti. Manuál rozvoja kritického myslenia v online priestore*. Prešov: 2021.

ŠIMANOVSKÝ, Z.: *Hry pro zvládnání agresivity a neklidu*. Praha: 2002.

Aktivity na prevenciu so žiakmi druhého stupňa základnej školy

Aktivity, ktoré prezentujeme v ďalšej časti sú zamerané na prevenciu a vhodné pre viaceré predmety. Sú určené predovšetkým na prácu **so žiakmi druhého stupňa ZŠ**.

Zamerané sú na rozvoj digitálnej gramotnosti s osobitným zreteľom na bezpečné využívanie informačno-komunikačných technológií, ako aj rozvoj komunikačných spôsobilostí. Cieľom je rozvíjať u žiakov sociálne zručnosti v intenciách prierezových tém mediálna výchova a osobnostný a sociálny rozvoj. Prezentované aktivity možno využiť v rámci **špecifickej prevencie** (prevencia drogových závislostí, prevencia rizík kyberpriestoru), ako aj **nešpecifickej prevencie** (sebapoznanie žiakov, rozvoj emócií žiakov a ich sebavedomia, asertívneho a prosociálneho správania a pod.).

Priestorové a materiálne požiadavky: klasická trieda, počítač s pripojením na internet, tabuľa, papier, veľký papier na plagát.

Základné metodické požiadavky a odporúčania pre prax:

- Je dôležité uvedomiť si, čo je cieľom. **Cieľom je**, aby sa žiaci nedopúšťali rizikového či problémového správania, príp. sa nestali jeho obeťou. Stáva sa, že realizátor prevencie sa tak sústreďí na „pútavosť“ danej aktivity, že zabudne na preventívny cieľ. V takom prípade je to iba „aktivita pre aktivitu“.
- Je nutné sa na realizáciu preventívnych aktivít **adekvátne pripraviť**. Nezabudnúť na technickú a materiálnu stránku prípravy (technika, potrebný papier, plagáty a pod.), ako aj vlastných vedomostí a potrebných informácií k danej problematike.
- Pri preventívnych aktivitách je vhodnejšie k žiakom **prístupovať partnersky**, ako autoritatívne. Žiaci sa niekedy prekvapia, keď sa majú aktívne zapojiť do diskusie, pracovať v skupine alebo hľadať kreatívne riešenie problému.
- Dôležitou súčasťou je **reflexia**, ktorá žiakom umožní reagovať, vyjadriť sa a neraz uvoľniť napätie. Akceptujte rôzne prejavy emócií, sú prirodzenou súčasťou života a rovnaké veci možno vnímať z rozličných smerov.
- Je vhodné zamerať sa na **aplikáciu prežitého a naučeného do bežného života**. Pri prevencii sa nejedná iba o sprostredkovanie informácií a vedomostí, ale aj o zmenu postojov a rozvoj sociálnych zručností.

Kto som a moja hodnota

Žiakom dáte nasledujúcu úlohu.

Spíšte 5 odpovedí na dané otázky:

Čo robím rád / rada?

Prečo to robím rád / rada?

Po skončení sa opýtate, aké náročné bolo spísať zoznam 5 činností. Žiaci prezentujú svoje odpovede. Porozprávate sa, čo ich na sebe a svojich spolužiakoch najviac prekvapilo.

Štvorlístok

Žiakom rozdáme papier, kde je nakreslený štvorlístok. V štvorčlenných skupinách vpisujú do lístkov pozitívnu spätnú väzbu ďalším zo skupiny. Následne žiaci prečítajú pozitívne spätné väzby a vyjadria sa k nim.

Kto som

Všetci dostanú hárok, kde vyplnia jednotlivé položky. Ubezpečíme ich, že hárky im ostanú a je na ich uvážení, čo budú prezentovať pred celou triedou.

V živote mi najviac záleží na

Vlastnosť, ktorú najviac obdivujem je

Moje najlepšie vlastnosti sú

Som dobrý / dobrá v

Nemám rád / rada, nepáči sa mi

Dobre ma naladí

Znervózňuje ma

Povzbudzuje ma

Som vďačný / vďačná

Najviac ma motivuje

Prehovárač a manipulátor

Pokyny pre žiakov:

Predstavte si človeka, ktorý sa Vás snaží prehovárať na niečo, čo nie je správne a čo sa nesmie.

Nakreslite obrázok takého človeka:

Teraz ho popíšte.

Čím sa vyznačuje?

Čím sa líši od ostatných ľudí?

Aké používa vety?

Ako argumentuje?

Ako možno na jeho argumenty jednoducho odpovedať?

Aké slová možno použiť, aké protiargumenty?

Reálny hrdina

Žiaci majú za úlohu priniesť obrázky hrdinov – z novín, časopisov, internetu.

Nalepia sa na tabuľu alebo plagát.

Hrdina...

Diskusia:

Kto je vlastne hrdina?

Akých hrdinov poznáš z filmu a televízie, kníh, z internetu?

Kto je celebrita?

Kto je youtuber? Uved' ich mená. Prečo ich ľudia sledujú?

Poznáš niekoho z reálneho života, kto je podľa Teba hrdina? Prečo?

Mýty a fakty

Táto aktivita sa dá naplánovať a zrealizovať na rôzne témy, najznámejšia je na prevenciu drog, ďalej to môžu byť napr. poruchy príjmu potravy, zdravé a nezdravé diéty a pod.

Realizátor preventívnej aktivity si pripraví výroky na vybranú tému, ktoré buď vytlačí na hárky papiera a rozdá žiakom, napíše ich na tabuľu alebo bude prezentovať elektronicky. Žiaci sa majú rozhodnúť, či je dané tvrdenie pravdivé, čiže fakt alebo nepravdivé, čiže je to mýtus. Následne sa hlasuje o jednotlivých výrokoch – klasicky sa môžu žiaci prihlásiť, ale je možné sa dohodnúť na inej forme – zatlieskať, postaviť sa, zdvihnúť nohu a pod.

Dôležitou je následná diskusia o jednotlivých výrokoch.

Príklad:

K jednotlivým výrokom označte odpoveď:

Legálne drogy nevyvolávajú závislosť	mýtus fakt (<i>mýtus</i>)
Pri prvom užití nemôže vzniknúť závislosť	mýtus fakt (<i>mýtus</i>)
Drogy prírodného pôvodu sú zdravšie	mýtus fakt (<i>mýtus</i>)
Na marihuanu môže vzniknúť závislosť	mýtus fakt (<i>fakt</i>)

Dobré / zlé návyky a zdravé miesto pre život

V úvode aktivity učiteľ / študent na praxi stručne vysvetlí slovo návyk. Položí žiakom otázku, či vedie uviesť príklady na dobré a zlé návyky. Návyk môže prerásť do psychickej a fyzickej závislosti.

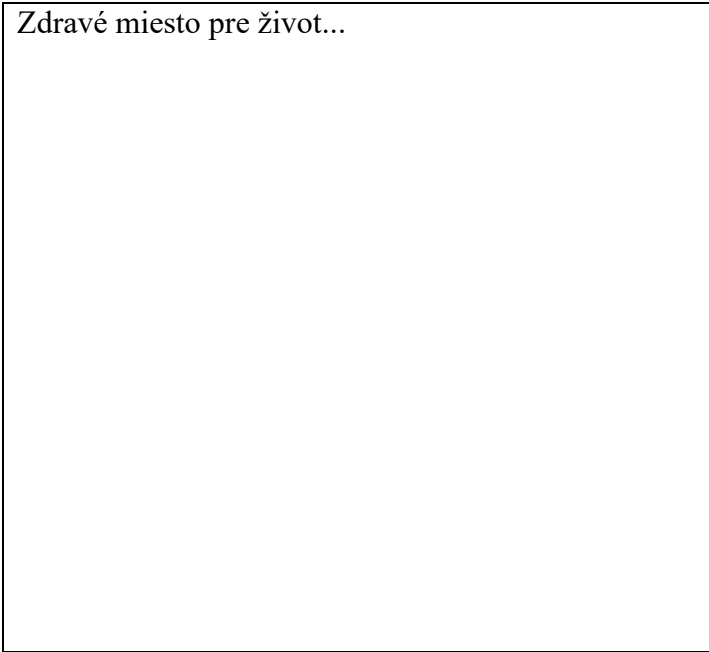
*Následne vysvetlí žiakom pojem **závislosť**, je vhodné si problematiku vopred naštudovať.*

Je to chorobný stav. Drogová závislosť je psychický a niekedy aj fyzický stav, vyplývajúci zo vzájomného pôsobenia medzi organizmom človeka a drogou. Je charakterizovaný zmenami správania a reakciami, ktoré zahŕňujú nutkanie brať drogu pravidelne pre jej psychické účinky a niekedy tiež preto, aby sa zabránilo nepríjemnostiam z jej neprítomnosti.

Závislosť predstavuje súbor príznakov či symptómov, ktoré vznikajú následkom pôsobenia príslušného podnetu na organizmus alebo psychiku, ale najmä pri jeho absencii. Existuje závislosť drogová – látková a tiež nelátková závislosť. Medzi iné patologické závislosti (resp. návykové a impulzívne poruchy) sa v odbornej literatúre zaraďujú: patologické hráčstvo, závislosť na internete, kultová závislosť, workoholizmus a iné.

*Aktivita pokračuje prácou v skupinách. Žiaci pracujú v malých skupinách, majú za úlohu nakresliť plagát na tému **zdravé miesto pre život**, kde by sa dobre žilo.*

Zdravé miesto pre život...

Po dokončení plagátov ich zverejnia pred celou triedou a popíšu svoju predstavu zdravého miesta pre život. S celou triedou sa diskutuje, aká je reálna situácia.

Asertívne ľudské práva verzus manipulačné mýty

Žiakom stručne vysvetlíme, čo je asertivita a následne prezentujeme asertívne práva s manipulačným mýtom, resp. manipulačnou poverou. Následne diskutujeme o každom jednom asertívnom práve. Žiakov požiadame, aby uviedli konkrétne príklady zo života.

Starší žiaci si môžu nacvičiť a predviesť scénu – ukážku asertívneho správania.

Asertívne práva uvádzame podľa Oravcovej (2004).

Máš právo sám posudzovať svoje vlastné správanie, myšlienky a city a byť za ne a ich dôsledky sám zodpovedný.

Manipulačný mýtus: Musíš byť posudzovaný vonkajšími pravidlami a autoritou, ktorá je múdrejšia ako ty sám.

Máš právo neponúkať žiadne výhovorky alebo ospravedlnenia za svoje správanie.

Manipulačný mýtus: Za svoje správanie si zodpovedný druhým ľuďom a mal by si to, čo robíš, zdôvodniť a ospravedlniť.

Máš právo posúdiť či a nakoľko si zodpovedný za riešenie problémov iných ľudí.

Manipulačný mýtus: Voči niektorým inštitúciám, ľuďom, veciam máš väčšie záväzky ako voči sebe samému. Mal by si v záujme hodnôt iných obetovať svoje vlastné hodnoty, ty sa musíš prispôbiť.

Máš právo zmeniť svoj názor.

Manipulačný mýtus: Názor by si nikdy nemal zmeniť. Musel by si ospravedlniť svoj nový výber alebo priznať, že si sa mýlil. Ak si sa mýlil, znamená to, že si nezodpovedný, asi sa budeš mýliť znova a nie si schopný sa samostatne rozhodovať.

Máš právo robiť chyby a byť za ne zodpovedný.

Manipulačný mýtus: Nesmieš robiť chyby, ak ich robíš, musíš mať pocit viny. Ostatní by mali v tom prípade tvoje správanie kontrolovať.

Máš právo povedať ja neviem.

Manipulačný mýtus: Mal by si vedieť odpovedať na všetky otázky, ktoré sa týkajú následkov tvojho správania. Keď to nevieš, nie si si vedomý problémov, ktoré spôsobuješ, si nezodpovedný a mal by si byť kontrolovaný.

Máš právo byť nezávislý od dobrej vôle ostatných.

Manipulačný mýtus: Ľudia, s ktorými prichádzaš do styku, musia mať k tebe dobrý vzťah. Potrebuješ spoluprácu iných, aby si prežil. Je veľmi dôležité, aby ťa ľudia mali radi.

Máš právo robiť nelogické rozhodnutia.

Manipulačný mýtus: Všetko, čo robíš, musí mať logiku alebo vysvetlenie podľa všeobecne platných pravidiel. Ak nie, si nespoľahlivý a nezodpovedný.

Máš právo povedať ja ti nerozumiem.

Manipulačný mýtus: Musíš byť citlivý, musíš chápať čo ľudia potrebujú, bez toho, aby ti to jasne povedali. Ak to nechápeš, si necitlivý ignorant.

Máš právo povedať je mi to jedno.

Manipulačný mýtus: Musíš sa snažiť byť stále lepší. Ak ti niekto naznačí, ako by si sa mohol vylepšiť, si povinný tento pokyn nasledovať. Ak to neurobíš, si lenivý, bezcenný.

Máš právo sa rozhodnúť, či budeš asertívny alebo nie.

Detské práva

Žiaci dostanú za úlohu napísať čo najviac detských práv. Po individuálnej práci žiaci prezentujú detské práva, ktoré poznajú.

Dohovor o právach dieťaťa

Učiteľ / študent na praxi žiakov stručne informuje o tomto dokumente (medzinárodný dokument prijatý OSN v roku 1989, obsahuje práva detí, ktoré majú všetky deti na svete, je záväzným medzinárodným nástrojom presadzovania práv detí, pričom definuje občianske, politické, ekonomické, sociálne, zdravotné a kultúrne práva detí – bližšie informácie sú na www.minedu.sk alebo www.employment.gov.sk).

Realizátor aktivity prezentuje vybrané detské práva, ak im žiaci neporozumeli vysvetlí ich. Nasleduje diskusia o nich.

Napríklad:

Právo na meno a štátnu príslušnosť.

Právo na vzdelanie.

Právo na vlastný názor.

Právo na odpočinok a voľný čas.

Právo na ochranu pred násilím.

Právo na ochranu pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.

Právo na ochranu pred drogami.

*Žiaci v menších skupinách vytvoria **plagát k detským právam**. Zdôvodnia, prečo uviedli na svojom plagáte práve tie detské práva.*

Internet a slušné správanie

Netiketa – žiakom vysvetlíme, čo to znamená, čiže internetová etiketa, slušná, zdvorilá a funkčná komunikácia na internete. Uvedieme, že aj na internete je potrebné dodržiavať pravidlá slušnosti, tak ako v bežnom živote. Aj keď používame počítač, na druhom konci je konkrétny človek. Žiaci by si mali položiť otázku: To čo chceme napísať, povedali by sme aj do očí?

Žiakom je tiež vhodné pripomenúť, že vo väčšine prípadov sa dá zistiť, kto určitú informáciu zverejnil. 100% anonymita na internete neexistuje.

Žiakom prezentujte niekoľko etických zásad internetovej komunikácie a diskutujte o nich:

Rešpektujte súkromie iných.

Neporušujte autorské práva.

Dodržiavajte pravidlá slušnosti z bežného života.

Vyjadrujte sa gramaticky správne.

Nepublikujte nepravdivé informácie.

Nikoho neohovárajte.

Po diskusii dostanú žiaci úlohu v menších skupinách spracovať vlastnú netiketu. V závere sa porovnajú všetky netikety a diskutuje sa o jednotlivých bodoch. Začína sa bodmi, ktoré sa v triede vyskytli opakovane.

Nie všetko na internete je pravda

*Aktivitu začneme diskusiou na tému riziká internetu a možné nebezpečenstvá pre deti a mládež. Snažíme sa naviesť žiakov a usmerniť diskusiu na skutočnosť, že **nie všetko na internete je pravda**.*

Opýtame sa žiakov, či čítali alebo videli niečo na internete a vedeli alebo neskôr zistili, že to nebola pravda.

V rámci ďalšej úlohy je potrebné stanoviť „skrutátorov“. Ich úlohou bude vyhodnotiť, ktoré www stránky využívajú ich spolužiaci, keď chcú zistiť aktuálne informácie o Slovensku či dani vo svete. Žiaci na vopred pripravené lístočky napíšu 3 www stránky, ktoré „skrutátori“ spočítajú. Následne sa vyhodnotia najviac využívané www stránky. Spoločne sa diskutuje o dôveryhodnosti najčastejšie sa vyskytujúcich stránok.

Zameriame sa na spoločné hľadanie odpovedí na otázky:

Kde hľadať užitočné a pravdivé informácie?

Ako overiť, že niečo prezentované na internete je pravda?

Ukážeme žiakom príklady, keď POLÍCIA označuje niečo za hoax.

Bezpečná komunikácia na internete

Aktivitu je vhodné začať témou, nikdy s istotou nevieš, kto je na druhej strane.

So žiakmi ďalej diskutujeme o tom, čo nie je vhodné o sebe na internete zverejniť.

Ide najmä o tieto údaje: adresa, rodné číslo, heslá, finančnú situáciu rodiny, intímne fotky či videá.

Zdôrazniť zásadu, nepokračovať v komunikácii s človekom, ktorý požaduje intímne fotky!

*Pri starších žiakoch možno diskutovať na tému **rizík sextingu** (ide o elektronické rozposielanie textových správ, vlastných fotografií či vlastného videa so sexuálnym obsahom, najčastejšie ide o rozposielanie erotických fotiek či videa medzi partnermi). Tento materiál možno ľahko zneužiť, napr. na vydieranie.*

***Všimáť si podozrivé správanie:** darčeky (dobíjanie kreditu), dospelá osoba chce dieťa za kamaráta, prehnaná dokonalosť je vždy podozrivá!*

***Webkamera** – upozorniť na opatrné zaobchádzanie s webkamerou a na minimálnu komunikáciu jej prostredníctvom. **Pravidlo:** zapínať ju vždy iba s človekom, ktorého reálne poznáš.*

*Apelovať na zvýšenú pozornosť a opatrnosť pri stretnutí s človekom z internetu: komunikovať dlhšiu dobu, skúsiť zistiť informácie od kamarátov, overiť si získané informácie, na stretnutie vybrať miesto kde sú iní ľudia a ísť na stretnutie s kamarátom a pod. **Dôležitá je mimoriadna opatrnosť.***

*Aktivita končí **tvorbou zásad a pravidiel bezpečnej komunikácie na internete.** Žiaci pracujú v malých skupinách, majú za úlohu vytvoriť zásady a pravidlá bezpečnej komunikácie na internete, napríklad ako plagát. V závere sa porovnajú všetky zásady a pravidlá a diskutuje sa najmä o bodoch, ktoré v úvodnej diskusii neodznali.*

Sila reklamy

Aktivita začne diskusiou na tému, kto si čo kúpil iba preto, že videl reklamu (v časopise, televízii či na internete). Žiaci sa vyjadria aj so spokojnosťou s daným produktom.

Následne vysvetlíme žiakom, čo vlastne reklama je. Ide o platenú službu, ktorej cieľom je predať určitý produkt. Je to forma komunikácie.

Nadviažeme na formy manipulácie:

- známe osobnosti propagujúce určitý tovar
- čo v skutočnosti znamená „90% odborníkov odporúča“
- druhý produkt zadarmo alebo k nákupu jedného tovaru iný tovar „úplne zadarmo“
- úloha hudby či sloganov v reklamách

Diskusia. Cieľom je pochopiť formy manipulácie, uvedomiť si, že v reklame sa neuvádza celá pravda, odolať a nekupovať si výrobky alebo služby, ktoré v skutočnosti nepotrebujeme a ani nechceme.

Vplyv reklamy

Žiaci sa rozdelia do skupín. Každá skupina dostane obrázky – budú rovnaké, ale to nebudú vedieť. Následne dostanú pokyny, aby k nim vypracovali krátku reklamu. Od „zadávateľa a objednávateľa“ dostanú požiadavky – tie sa budú líšiť.

Napríklad fotografia jedla – jedna skupina má za úlohu upozorniť na nezdravé jedlo, škodlivé účinky, propagovať zdravý životný štýl, chudnutie, znižovanie cholesterolu, druhá skupina má za úlohu dané jedlo predat', či už formou donáškovej služby alebo propagáciou reštaurácie, kde sa varí.

Následne budú skupiny prezentovať svoje reklamy.

Diskusia, ako sa môže ten istý obrázok využiť na propagáciu úplne odlišného produktu.

Filmy v prevencii

V rámci prevencie je vhodné využiť aj filmy. Učiteľ / študent na praxi môže využiť filmy dokumentárne, zdravotno-výchovné, ako aj filmy, ktoré boli spracované tak, aby boli využité v prevencii.

Brat' do úvahy vek žiakov (tak pri výbere témy ako aj náročnosťou spracovania filmu).

Nezabudnúť na dĺžku filmu a v súvislosti s tým plánovaných preventívnych aktivít. Niekedy je potrebné spojiť dve vyučovacie hodiny.

Film je potrebné si vopred pozrieť, posúdiť ho po obsahovej stránke a pripraviť sa na prácu so žiakmi – pred, ale najmä po filme.

*Vhodne **film uviesť** a naplánovať **prácu so žiakmi po skončení** (napr. diskusiu – ktoré otázky položíte žiakom a ktoré otázky od žiakov môžete očakávať, zvážiť spôsoby a techniky reflexie a pod.).*

Príklady filmov, ktoré možno pri prevencii využiť:

- www.nehejtuj.sk – filmy aj metodická príručka,
- www.zodpovedne.sk – filmy zo série OVCE.sk,
- www.jedensvet.sk
- Dokument Katka – metodický materiál je k dispozícii na www.asfk.sk
- Film 0800 800 818
- Videofilmy so zdravotno-výchovnou tematikou – RÚVZ – zamerať sa na témy ako napr. prevencia dopingu, alkoholizmu a ďalších drogových závislostí.

Kde hľadať pomoc

Vysvetlíme žiakov, že v prípade potreby je potrebné sa obrátiť na akúkoľvek dospelú osobu. Oboznámime ich s odbornými zamestnancami školy a stručne ozrejmime ich kompetencie.

Upozorníme žiakov, že ak vidia problém u kamaráta či kamarátky (obeť šikanovania či kyberšikanovania, poruchy príjmu potravy, užívanie drog, obeť domáceho násilia...), je vhodné o tom informovať a nie je to žalovanie.

Nadviažeme diskusiou na tému odbornej pomoci. Stručne žiakov oboznámime, ako fungujú linky pomoci. Aktivita prebieha v triede, kde máme pripojenie na internet. Žiaci dostanú za úlohu nájsť informácie o možnostiach odbornej pomoci (čísla na linky dôvery, webové poradne a pod.). Žiak, ktorý potrebuje pomoc môže využiť telefónne čísla, chaty aj e-mailové adresy. Niektoré fungujú nonstop, niektoré uvádzajú čas fungovania alebo odpoveď garantujú do druhého dňa.

V skupinkách pripraví stručné informácie, ktoré získali a prezentujú ich pred celou triedou. Následne sa pripraví plagát, kde sa uvedú základné informácie a najmä kontakty. Tento plagát sa dá na nástenku.

Okrem dôležitých telefónnych čísiel ako **112, 158, 155** a **150** usmerniť žiakov na tieto kontakty a možnosti odbornej pomoci:

Linka detskej dôvery 0907 407 749

Linka detskej istoty 116 111, potrebujem@pomoc.sk

Linka pre hľadanie a sexuálne zneužívané deti 116 000

pomoc@viacakonick.gov.sk

IPčko: www.ipcko.sk, www.stalosato.sk, www.chcemsazabit.sk; poradna@ipcko.sk

Chut' žiť (pre ľudí s poruchami príjmu potravy a ich blízkych) 0800 221 080, poradna@chutzit.sk

Dobrá linka (pre mladých ľudí so zdravotným znevýhodnením) poradna@dobralinka.sk

Literatúra

BIELESZOVÁ, D.: *Rovesnícka mediácia. Zmierovanie prostredníctvom rovesníckych mediátorov*. Bratislava: IURA EDITION, 2013, 99 s. ISBN 978-80-8078-587-1.

DULOVICS, M. – GALKOVÁ, L. – ZOŠÁKOVÁ, K.: *Vybrané virtuálne ohrozenia stredoškolskej mládeže vo voľnom čase*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, 99 s. ISBN 978-80-557-1905-4.

EMMEROVÁ, I.: *Prevenčia v škole a nové trendy rizikového a problémového správania žiakov*. Ružomberok: Verbum, 2019, 124 s. ISBN 978-80-561-0656-3.

EMMEROVÁ, I.: Vekové osobitosti pri realizovaní prevencie v škole. In: *Prevenčia*. 2021, č. 2-3, s. 3 – 7. ISSN 1336-3689.

HANULIAKOVÁ, J.: Edukačné prostredie – podmienka efektívnej prevencie. In: *Stratégie tvorby bezpečnej školy*. Praha: Martin Koláček, 2016, s. 35 – 38. ISBN 978-80-7512-711-2.

HERMOCHOVÁ, S.: *Skupinová dynamika ve školní třídě*. Kladno: AISIS, 2005, 170 s. ISBN 80-239-5612-4.

HUPKOVÁ, I. – KUCHAROVÁ, B.: *Prevenčia v praxi 1. Námety hier a aktivít v prevencii závislosti*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2006, 30 s. ISBN 80-7121-273-3.

HUPKOVÁ, I. – KUCHAROVÁ, B.: *Prevenčia v praxi 2. Námety hier a aktivít v prevencii závislosti*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2007, 30 s. ISBN 978-80-7121-287-4.

JEDLIČKA, R. – KLÍMA, P. – KOŤA, J. – NĚMEC, J. – PILAŘ, J.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

KRAUS, B.: *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 158 s. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRNÁČOVÁ, Z. – KRIŽO, V.: *Multidisciplinárny prístup v školách. Školský podporný tím*. Bratislava: VÚDPaP, 2021. Dostupné na: www.vudpap.sk

LIBERČANOVÁ, K.: *Komponenty sociálnopedagogického procesu a ich aplikácia v spoločenskej praxi*. Trnava: PF TU, 2020, 288 s. ISBN 978-80-568-0384-4.

LIPNICKÁ, M.: Komplexnosť v edukácii a starostlivosti o deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. In: *Manažment školy v praxi*. 2018, č. 2, s. 17 – 20. ISSN 1336-9849.

MICHALICOVÁ, K. – VICEN, L. – PUTALOVÁ, L. – CÁROVÁ, T.: *Metodické materiály pre učiteľky a učiteľov k dokumentárnym filmom*. Bratislava: Človek v ohrození, n. o., 2021, 73 s. ISBN 978-80-89917-47-4.

MIOVSKÝ, M. a kol.: *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, 328 s. ISBN 978-80-7422-392-1.

- NIKLOVÁ, M. – STEHLÍKOVÁ, J.: *Podpora osobnostného a sociálneho rozvoja žiakov 6. ročníka základných škôl*. Banská Bystrica: Belianum, 2018, 132 s. ISBN 978-80-557-1438-7.
- NIKLOVÁ, M. – STEHLÍKOVÁ, J.: *Prosociálny rozvoj žiakov v predmete etická výchova. Multimediálny didaktický materiál pre učiteľov základnej školy* Banská Bystrica: Belianum, 2017, 87 s. ISBN 978-80-557-1223-9.
- ORAVCOVÁ, J.: *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica: UMB, 2004, 314 s. ISBN 80-8055-980-5.
- PIKE, G. – SELBY, D.: *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha: Portál, 2009, 256 s. ISBN 978-80-7367-629-2
- PIKE, G. – SELBY, D.: *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. Praha: Portál, 2009, 235 s. ISBN 978-80-7367-630-8.
- PROCHÁZKA, M.: *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. Praha: Pasparta, 2019, 123 s. ISBN 978-80-88290-28-5.
- ROSOVÁ, D.: *Preventívny program pre žiakov s poruchami správania. Skúsenosti z realizácie programu*. Košice: Equilibria, 2018, 180 s. ISBN 978-80-8143-218-7.
- SÁMELOVÁ, S.: *Formy realizácie prevencie sociálno-patologických javov vo vybraných školách v Banskej Bystrici*. In: *Acta sociopathologica III. Rizikové chování a jeho prevence v česko-slovenských souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2016, s. 54 – 73. ISBN 978-80-7435-637-7.
- SMATANA, J. a kol.: *(Ne)bezpečně v síti. Manuál rozvoja kritického myslenia v online priestore*. Prešov: CeNef, 2021, 232 s. ISBN 978-80-570-3382-0.
- ŠIMANOVSKÝ, Z.: *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002, 176 s. ISBN 80-7178-689-6.
- ŠKOVIERA, A.: *O prevencii, slobode a ich kontextoch*. In: *Sociálna prevencia*. 2020, č. 1, s. 5 – 6. ISSN 1336-9679.
- TICHÝ, Ľ. – KRÍŽ, T. – BOŽÍK, M. – VOJTOVÁ, Z.: *Prevencia rizikového správania. Štandardy*. 2022. www.vudpap.sk
- VETEŠKA, J.: *Mediace a probace v kontextu sociální pedagogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 252 s. ISBN 978-80-7478-898-7.

ISBN 978-80-561-1038-6

9 788056 110386